

Мајстор приче

Стефан Митров Љубиша

(Будва, 1822-Беч, 1878) се професионално бавио политичким радом и био посланик прво у Далматинском, а потом у Царевинском вијећу у Бечу. Књижевни рад је започео етнографском студијом (Општество паштровско у Окружју которском, 1845). Уз краће преводе италијанских писаца, приредио је и прво латинично издање Горског вијенца (1868), с опсежним коментарима.

Под утицајем Вука Караџића, биљежио је легенде и мотиве свог родног краја, а популарност је стекао дјелима Приповијести црногорске и приморске (1875) и Причања Вука Дојчевића (1877), због којих је каткад означаван као „Његош у прози“. Љубиша је један од најбољих приповједача на прелазу из романтизма у реализам, а за његово дјело важи одредница да припада фолклорном реализму.

Љубишино проповједно умијеће се огледа у аутентичном и успјелом споју хуморних згода, народних обичаја, крупних историјских збивања и друштвених ритуала. У дијалозима се служи поступцима драмског жанра, што доприноси изразитој динамичности његове наратије.

Мајсторски примјери прича су Кањош Мацедоновић и Крађа и прекрађа звона које испуњавају чак и најстрожије естетске критеријуме жанра. Слична својства имају и Причања Вука Дојчевића, у народу познатог мудраца и казивача, смјештена тематски у касни 15. вијек.

За овог писца, чије је дјело углавном настајало у Бечу, Будва је увијек била простор среће, а сјећање је започињало ријечима: „Кад ми на ум пане све то...“

У Боци, преполовне сриједе, 1878.

(С. М. Љубиша - Животопис)

Родио се у Будви пошљедњег дана мјесеца фебруара 1824. Будући му оцу мрла дјеца у повоју, градске бабе гаталице напуте му матер (Кату Брдареву из Грбља) да одложи на раскршће прво мушко дијете које роди, како би му се нашла намјерна кума. Кате послушала бабе и родивши Стефана, баш кад се је раздвајала ноћ с даном, предаде га јошт некрштена некој старој примаљи, омотана у сукненијем прњама, да га изложи на улици. Била је ту ноћ жестока смрзлица, а бура зујала да отпада нокат од меса. Наступи у оној невиђелици човјек путник ногом до чеда, и ваљда би га погазио да примаља иза угла не завикне: „Прими, куме, Бога и светог Јована!“ Тај је намјерни човјек био новорођену крштени кум.

Митар Љубиша, отац Стефанов, а син Лукше, тајника опћине паштровске, провео је малтене читав вијек на мору, био је поштен и разборит човјек. По његовој смрти остао је Стефан сираком од непунујех четрнаест година на танку имутку, на старој матери и на млађој сестри. Јединац у мајке, Стефан је био пропуштен и прохирен; приспио четрнаестој години, није знао готово ни азбуке, јер у то вријеме у родноме му граду није било уредне школе, а ону која је била Стефан је мало или нимало походио. Но, оставши сираком, одаде се живо к науци, таквим успјехом да га видимо самоука постати г. 1843, тајником опћинским у Будви, а г. 1848 као кандидат на бечком Установљућему Сабору.

У бокешкој скупштини о духовима г. 1848 Стефан је говорио на корист уједињења троједне краљевине, а против избора и шиљања заступника у Беч, и његов је предлог био једногласно примљен. Из његова дуга говора на тој скупштини видимо ове ријечи: „Као што поједину човјеку прије свега треба да се стече биће пак да располаже начином како да у свијет живи, тако и једноме народу треба да се стече биће, пак да расположи какве му уставне слободе пристоје. Наш народ у овој покрајини нема бића, јер је угњетен од италијанштине, пак би било по њ излишно, сувишно, а и доста смијешно да без властитог народног бића гради себе којекакве туђе аљине. Нас је Аустрија, против своје сопствене користи, више поиталијанила у тридесет година, него ли Венеција у четири вијека! Развитак народности, равноправност вјере и језика, не може се код нас озбиљно ни премислити без неког материјалног јемства, а то јемство наћи се може само у уједињењу троједне краљевине под сјајном хабсбуршком лозом, којој су се оци наши добровољно одали и које ћемо се ми вјерно држати.“

Нешто стога, нешто јер је настојао да уведе народни језик у јавни живот и да се укине полицијна наредба г. 1828, по којој је била принуђена већина православунијех Бокеза да беспослицом слави католичке празнике, Стефан је био освађен и гоњен за цијело вријеме Бахове реакције.

Карактеристичне су ријечи које је генерал Мамула о њему рекао: „Највиши је гријех Љубишин, што хоће да уведе у Боку равноправност језика и вјера.“

Хронологија живота и рада

1822 - Стефан Митров Љубиша је рођен у Будви, а 23. фебруар је оправдано сматрати датумом његовог рођења. Право име му је било Стефан, о чему свједочи највећи број сачуваних потписа и докумената.

1832 - Љубиша је полагао виши ступањ првог разреда Ниже основне школе, која је у Будви основана 1831. године.

1834 - Завршава Нижу основну школу.

1834 - Почео је да ради као приправник у Опћини будванској.

1840 - Полаже трећи разред Више основне школе у Котору.

1843 - Изабран је на конкурс на мјесто секретара Опћине будванске, у којој ће провести више од четврт вијека на разним дужностима.

1844 - Љубиша се вјенчао са Софијом Ћеловић, чија се породица у Будву доселила из Рисна. Стефан и Софија су у браку имали седморо дјеце и сва су рођена у Будви. Болест му је однијела четворо дјеце.

1848 - Љубиша стиче прву политичку афирмацију на Бокешкој скупштини одржаној 13. јуна на Прчању.

1861 - Љубиша је на фебруарским изборима изабран од стране бокелских општина за посланика у Далматинском сабору. Исте године Сабор га бира за посланика у Царевинском вијећу у Бечу.

1861 - Љубиша први пут у Бечком парламенту говори на језику свог народа, чиме се фактички уводи равноправност језика и законодавној скупштини.

1864 - Љубиша је прележао грозницу.

1869 - Прима га са почастима краљ Никола на Цетињу.

1869 - Година великог искушења везано за Бокелски устанак. Послије потписивања мира, Љубиша је најоштрије критиковао владу због почињених злодјела и његовим залагањем је добијена знатна помоћ за обнову порушених кућа и цркава. Одбацио је покушаје да се за устанак окриви Црна Гора, а Влада је била принуђена да поднесе оставку.

1870 - Поново се састаје са књазом Николом и разговара о припреми црногорског устава.

1870 - Поново је изабран за посланика у Далматинском сабору и у име Цара именован за предсједника Сабора на шест година. Поново је изабран и за посланика у Царевинском вијећу. Љубиша је успио да се у Котору установи прва православна епархија на челу са владиком, па је тако Бока издвојена из надлежности далматинске православне епархије и повезана са Црном Гором.

1870 - Сели се из Будве у Задар, због чега је био принуђен да испод цијене прода породичну кућу у Будви. Боравио је са породицом у стану, а ради своје посланичке дужности је често и дуго боравио у Бечу у Халеровом хотелу у Бергштрасе 2.

1873 - Након распуштања Царевинског вијећа, Љубиша је на новим изборима опет изабран као бокешки заступник у Сабору и у Царевинском вијећу.

1874 - Љубиша лежи болестан у Задру.

1875 - Уз Љубишино залагање, дошло је до посјете Фрање Јосифа Далмацији и Боки, а Љубиша је био у његовој пратњи.

1876 - Љубиша је са Лазаром Томановићем поново изабран у редовном поступку гласања у Боки.

1877 - Приликом верификације мандата у Сабору, оспорен је Љубишин избор. Том приликом је Љубиша одржао чувени говор у којем је открио закулисне радње својих политичких противника. Након поништења мандата, и даље је остао посланик у Царевинском вијећу.

1878 - Љубиша је путовао на Цетиње да присуствује владичењу свог брата од стрица Висариона Љубише за црногорског владика.

1878 - Љубиша умире 11. новембра у Бечу, а на основу оставинског пописа се може закључити да умире као сиромаш.

Писмо Рачети - о одвратности бечке кухиње и свијету »без душе и чувства«; о другим приватним пословима и дугу од сто фјорина.

Драги Илија,

Ти ми пишеш да ми је благо што сам амо! а мене кад на ум пану трешње, бижи, боб, срделе, скушеви, лице и гофи дао бих ђаволу сва вијећа и велика и мала – Сваку вечер климам са Радивојевићем, већ су ми на нос скочили нирнбратени, ринцбратени, рисбратени и сви братени од свијета. Био сам изгубио апетит него Бог донесе Антовића из Кртола и Тановића из Махина тер ми га повратише. Мислили су да ће понијети благо, а овамо се не даје лако. Сад хоће Тановић да пише тамо да је примио свега доста, како иошт кога навући да амо дође.

Кад ми наум пане да је данас троичин дан, да ће се сјутра крста носити, коло водити, а ја овђе без никога као кукавац с Иоком Тановићем. Кад ми наум пане све то, а највише да сам далеко од пријатеља, својте и фамилије, дође ми да пукнем међу овијем свијетом који нема ни душе ни чувства. Сјутра идем опет на ратно министарство, јер су тражили од Контабилитета све рачуне од Могрена. Надам се да ће бити ствар добро рјешена.

Будући да ми је рекао министар без да га ја питам да је поспјешиио одговор на твоју молбеницу, пишући данас Родићу један важни посао, препоручујем му и велим да сам ја са њим онај исти г. 1859. Мислим да је сад згода јер док дође цар Бог зна какве ствари могу се измијенити. Иошт бих писао него ми не да Иоко Тановић пак једва чекам да га се прођем као Петар Ђеловић.

Три пут сам му рекао ајде Иоко у цркве, али непомаже.

Мој дуг од сто фиорина сад нијесам у стању платити али ћу ако Бог да брзо.

Кад ми пишеш молим те немој комплименте.

Твој до мотике

Стефан

1845 - Љубиша објављује свој први рад Општество Паштровско у окружју Которском

1852 - Објављује некролог Сени Петра Петровића Његоша II владике Црногорскога и списатеља словенскога

1853 - 1855 - Извјештавао је о главним догађајима у Црној Гори

1862 - 1868 - Објављује преводе Ариоста и Хорација у разним магазинима

1867 - Објављује превод једног пјевања Дантеове Божанствене комедије у Дубровнику (У рукопису му остаје превод Салустиеве Са заклетва Каталине)

1866 - Објављује епску пјесму Бој на Вису и штампа је у ћириличном и латиничном издању

1868 - Приређује прво латинично издање Горског вијенца са обимним коментарима и објављује га у Матици далматинској.

1868 - Приповијест Шћепан Мали како о њему народ повиједа

1870 - Продаја Патријаре Бркића и Кањош Мацедоновић

1873 - Скочићевојка и Суд добрих људи

1874 - Поп Андоровић нови Обилић

1875 - Приповијести црногорске и приморске објављене у издању Драгутина Пратнера у Дубровнику, као и спис Бока которска. Тада добија назив „Његош у прози“. Његова проза се објављује у Србији, гдје постаје популаран као писац. Објављује приповијест Горде, или како Црногорка љуби

1877 - „Српска зора“ у Бечу почиње објављивање Причања Вука Дојчевића

1879 - „Српска зора“ постхумно објављује три наставка Причања Вука Дојчевића

Тешко самцу и на ваганцу!

Већ је и сама његова лична појава била допадљива. Његово велико и крупно тело, које стајаше вазда усправљено и достојанствено, његова велика, али зато ипак пропорционисана глава са повеликим и мало искривљени носом, његово, правилно и изразито лице... његове црне очи, из којих је светлио разум и одсијавала душа, његово свакад годсподствено понашање и његови мирни и отмени покрети, који би тек у афекту постајали живљи и одлучнији, па напослетку и његов а при том допадљив глас, чија је модулација била једно од оних средстава којима се Љубиша тако вешто служаше у говору, све то скупа давало је његовој спољашности, карактер колико импозантан толико и симпатичан.

Празна врећа не може стати на узгорцу.

Али је у том импозантном телу боравио јак ум, који се јављаше свуда, на сваком месту у и у свакој прилици, у живом говору и у дисаној речи. (...) У живом говору он је био мајстор и као беседник и као диванција; у њему се као у бистром врелу огледала сва силина његових речи и сва јачина његовог ума.

Његово усмено причање беше проткано фигурама, пословицама и упоређењима, онако исто као његова писана реч. Али је он, рекао бих, у живом говору био још кудикамо јачи и интересантнији него у писаној речи.

Вировски о Љубиши

Ко има доста масла и поплате маже.

Вировски, који је био Љубишин противник, и писао против њега дописе чак и у Гласу Црногорца, упознао је једног дана тога човјека којег је мрзио и - заволио га и пратио га до смрти и сахране на Максовом гробљу у Бечу, поред Вука и Ђуре Јакшића

Гдје велики коњи играју, ту малијема трбуси пуцају.

Зову Боком онај чаробни залијев у који се спуштају и тону кршовита и скоро неприступна брда Јужне Херцеговине и Црне Горе. Кажу људи, који свијет обађу, да је тај један од најљепших положаја земље; и збиља би рекао да је овђе природа играла, кад је своје чудесно дјело на махове стварала.

Спас зелен а висок брани да Грбљани виде Будве. Тамо се приморје криви као лук, краји су му Могрен падеж Спаса и Скочиђевојка у сред Паштровића; тетиво пјесак; стријела рт Завале, а кундак оток светога Николе. Уз прву половину овога лука лежи Будва у мору, пространијем жалом до Завале, а уз другу страну Паштровићи, некад слободна и неодвисна општина.

Љубиша: Бока

У средишту општества находи се на једном отоку, који се с једним само узаним језиком пржине краја придржава, мали градић, именоват Свети Стефан; кад море вјетром усколебано ускипи, покрије ову пржину, и тако градић сасвим у море остане; он је с дебелим зидом ограђен, и три миље јужно-источно од Будве одстоји; у њему свако племе своју кућу има, јер је управо на опште трошкове саграђен био.

С. М. Љубиша: Општество паштровско у окружју которском

Збиља би рекао да је овђе природа и играла

А Вука попану сузе и рече уздишући: „Није она проклета, но честита и по сто пута благословљена. Волио бих у њој гладовати на врх Почмина, на оној голој стијени, него да ме султан постави овђе везиром. Љубим је ја као обје очи у глави, као оно гладно пет синова, као оба брата од мајке. На њу сам пао челом из материне утробе, ту ми се расклопише трепавице, ту сам најприје чуо мили звук материна језика, повео младост, припасао оружје, окућио се. На њој ми је гробље прађедовско, на њој моје племе од Косова клица. Кад помислим да сам по њој у дјетињству чувао јагањце и пландовао по њезинијем дубравама, гледао зору гдје онако ведро свиће, кад ме је онај хладни зрак јутарњи и вечерњи обидовао а појили они хладни извори; кад ми на ум пану народне светковине, брацка дика и јуначки понос, помамио бих се да сам хљебом сит. а ти си дошао силан и обијесан да ме вријеђаш и наведем да продам образ, једино добро које ми је преостало. Прођи се, ја те кумим од неба до земље, да ми не превре, да не изгинем до краја.“

С.М. Љубиша: Поп Андровић нови Обилић

Не мјере се људи пећу, но срцем и памећу

Ја се сутрадан одједни доламом зеленом од кадифе што сам лани у Дубровнику кројио; јечермом и докољеницам у чистој срми што сам љетос добавио из Скадра; припаши мач вуковац у сребрнијем плочама што ми га је дјед у Шпањи куповао; а стави на главу челенку цариградску а на челенци перо лабудово, скоро моје висине.

Кад у одају дуждеву, али ту господе као пљеве сви одјели свилу златом везену. Приступе слуге и допрате ме до господе. Сви се око мене окупе као тице око ћука да ме гледају и хаљине пипљу. Ах, леле да бјех височији! У тому се растворе једна велика врата и изађе један дјед сијед као овца. „Ево, викне, „дужде!“ Кад збиља по за њим чепукајући испале дужд. Тек га видјех, рекох у себи: „Овај не може ни репа вући камоли да мегдан дијели“. А он право на мене, куцне ме по рамену и до'вати десну руку, као да смо се сто пута гледали и заједно ручали.

Љубиша: Кањош Мацедоновић

Цариград је свијет, а Млеци су цвијет!

Кањош Мацедоновић

Узе да говори један из народа: - »И ја сам с оном да ти је камена погодба с јачијем, пак баш за то мислим да ју је боље притврдити каквим оглашеним дјелом; Млечиће задужити, а себи поштење отворити. Него нека иде Кањош дужду заточник, пак ако му да Бог да посијече ту талијанску аждају, нека тражи да се погодба збиља поштује, да нас дуждеви жбири не потезу по млетачкијем улицама. Ако ли погине, а ми ћемо послати другога и трећега; дати нас неће све тај Фурлан посјећи.«

Сви пристану на ову, но Кањош скочи на ноге и викну: - »Ја не смијем ходити, јер сам малашан, а дужде тражи хрпу според Фурлана.« - А множина из гласа: - »Ако те посијече, послаћемо повишега; ти си Млецима вјешт а други не би умио ни доћи до дуждева двора за мјесец. Ако погинеш, оплакаћемо те дивно, и свако од нас кад дође у Млетке походиће твој гроб. Могао си збиља то сам тамо отрсити, да нам не метеш скупштину тијема беспослицама«. – Рече Кањош: »Ви се шалите, а ја збиља примам част и идем да се Фурланом обидем, пак ће бити што усхоће Бог. Него ми направљајте путни лист, нека зна дужде да идем из главе цијела народа.«

Ако сте и бољи и јачи, Бог је врх свију!

„Тако и Стеван, тура Ружу из главе, а Ружа се ту удомила и царује; па, и кад би на тренутак ишчезла, плахом се поврати, као да га прекори гдје је часком забравио.“ (...)

Тек се одале на пушкомет, Ружа стаде да бјежи к мору, хитро као дивокоза. Она двојица која су изостала не шћеду за њом у сустопице, јер су се стиђели да их ко види гђе трче за женском главом, но потркну са стране да је издалека околе. Кад Ружа на врх рта, кад ли тамо пута нема, већ пространо море ниско, плаво небо високо, а хајдуци за плећа. „Стан, ђевојко, нијеси побјегла!“ викне Раде. Ружа се прекрсти и кликне: „О души ти било!“ па се стрмоглави низ ону високу лит.

Онај се рт и дан данашњи зове Скочидјевојком, а ко се гођ пода њ вози, чује морнаре гдје повиједају жалосну судбу несретње Руже...

Љубиша: Скочидјевојка

Ја се нећу женити гђе ми се не свиђа...

Живио Стеван Штиљановић у селу Бечићима, питомој и здравој жупи при мору испод отока светог Николе. Бијаше Паштровићима кнез и најбогатији мјештанин. Остао удовцем без порода у најљепшем цвијету своје младости, није се био јошт оженио другом, но својим многијем приходом помагао сиромашад и задужбине градио, као манастир Прасквицу и светог Николу врх Бечића. Прикладан стасом и јунак срцем, кротак, побожан, мудар и разборит, никога није мрзио ни презирао осим лукаве млетачке владе, и у својој самоћи уздисао за изгубљеном слободом своје отаџбине; али се је устегао од сваког јавног прегона и преврата, а своје земљаке тјешо савјетом и примјером. Млечић га је трпио за невољу, прежећи га и пазећи му сваку ријеч, сваку стопу, да би га како уловио и смакао.

„То је судба“, рече он, „којој се човјек не може отети, а обичај није закон. Вријеме је да се једном отресемо старинског саможивства и да уђемо у ширје јато. Да се нијесмо лучили, од сваког поносили и осамили, као спуж у својој кори, не би нас туђин притискивао и давио. Него поздрави ми старца зета и реци му, нека сину да благослов, и да вам весеље буде у добар час.“

Љубиша: Скочићевојка

Знање и умјетност напредују гдје је мира и слоге, а то код нас нема, већ смо вазда на похарици.

ВУК ДОЈЧЕВИЋ

Дворио је добар дио свог вијека Ивана Црнојевића, господара над Зетом и Црном Гором, позната у народу под именом Иван-бега. По Ивановој смрти живио Вук већ стар и грохнуо у дворима Ђурђа Црнојевића, сина и нашљедника Иванова, а преминуо у дубокој старости на годину дана прије нег је Ђурађ дигао из Зете, што се прилучило при самом крају петнаестог стољећа.

Уз дуге зимње вечери, Вук је причао младом господару све што му се знаменитијега десило за Иван-бега, и та су причања до данашњега дана доживјела у народу. (...)

О Дојчевића животу не знам више од онолико што он сам повиједа, осим да је био гаман на варена јаја и да их је чудо могао изјести, па за њима дивље роткве, да им жуце лакше пробави. Но под старост ротква му није помагала слабу желуцу, тер с много јаја напрасно отегне. Био је ћуди веселасте и шаљиве, ума остра и бистра, памети здраве и досјетљиве, говора пуна и отресна.

Не знам како ће се кому чинити, но се мени учинило да не пазећи сасма на повиједане ствари, они начин причања вриједи да се дајбуди неки дијелак забраву отме, данас кад се, Богу хвала, не само не брани, но јошт прописује наук нашега језика у јавним учионицама.

Љубиша: Причања Вука Дојчевића

Мој љубазни Пријане,

Ево се нехотице окасних одговором. Доста ме је црнијех јада убило око изтраге Фонтанине, али надјачаше злотвори и он већ неће тамо судити. И око језика имао сам посла доста, како сам јавио у своје вријеме нашијема пријатељима, и ево смо добили више но Крањци који премда су у Сабору јачи, није им влада законе одобрила. У школама осредњима Министар држећи се основна закона неће да зна за два језика, али се надам у Бога и у данашњу обћину Дубровачку да ћемо тамо преокренути Гимназио на наш језик. (...)

Ја се надам моју Паскву кући славити, јер ће се ово вијеће разићи свршетком овога мјесеца.

Виђећемо се у Задру Липња, па широко и дуго поразговарати о свачему.

Овђе сам се два пута састајао Бискупом Штросмајером - и надуго разговарао. Боже га живи! Не знам јеси ли читао Дубровника и јели ти се допала моја Новела о Шћепану, премда је престрта штампарнијем погрешкама. Рад би био знати твоје мњење јер каним једну другу новелу писати и одужити се Ники великоме. Искрено ми кажи јели ти мио језик и стил јер ти знаш да сам ја специјалист, и што се језика тиче једноумац и шишматик.

А сада да си ми здраво и весео, како што ти из свега срца жели

Твој пријан Стеван

Беч, 6. IV. 1869.

Писмо Павлиновићу - о раду на увођењу народног језика у средње школе.

„Његош у прози“

Никакав занат није кориснији међу простадијом и незналицама као што је врача. Гђе пук вјерује у урок и машту, у сугреб и чару, у вукодлаке, вјештице, тенце и море, ту се смијеша лијечење са гатањем; народ тражи ко боље рожденик отвара и наводи узроке, трајање и лијек немоћи. Човјек иоле хитар, као што је збиља био овај скитач, у мало времена проучи оно о чему пук највише приања, за чим највише чега, пак вјешто почне навраћати толико глупаштво на своју корист.

Ја сам у своје младе године затекао једног старца, који је за времена Шћепанова пушку носио. Он ми се кунјаше, да је читави тријем куће Вука Марковића, с краја на крај, био престрт вином, уљем, ракијом, медом, маслом, вуном и свакојаким мрсом, што су боници доносили Шћепану у колач; пак да се тријем под бременим угнуо, и би чистои поринуо, но му поставе потпираче под љемез и тако га у дубак одрже.

Шћепан је простирао свију хитрину и на даље, пак се лијечењем припитоми народу, проучи му ћуд и наду највише у сусједној Црној Гори, која у то доба мирно живукаше под црквеном управом доброга и побожнога старца, владике Саве Петровића.

С.М. Љубиша

Шћепан Мали

ГОРДЕ

или

КАКО ЦРНОГОРКА ЉУБИ

С.М.Љ.

У НОВОМ САДУ

ШТАМПARIЈА А. ПАЈЕВИЋА

1877.

Сребром ти се ковала, а медом примала!

„Док се нијесам оженио, много сам се мало осврћао на народну књигу. Глава пуна италијанскијех и францускијех писама, није никако могла љубити своју влаштиту књигу, као дијете кад га једном дојиља одбије, тешко да поврати материно млијеко пошто је окусио туђу и слађу пићу. Но пошто се ожених (са Софијом, кћери Јока Петрисавова Ђеловића Ришњанина) чести женини пријекори нагнају ме да завириш и у нашој књизи. Оплијени ме и зачара богатство и изворна мудрост народнијех умотворина, пак нешто из Вукових збирка, нешто свагдањим саопћењем народним црногорским и приморским, изучим матерњи језик, омили ми се и уљубим се у оно што сам прије мал не презирао, као неки неженати момци, који налазе сто мана оној ђевојци у коју ће се послѣ заљубити, с којом вјенчали вијек провести, и наћи у њој сва добра овога свијета.

Ја нијесам мислио писати за штампе, ни препуњати и онако препуне сандук наших књижара, сухопарним књигама; но видећи грдни расап што се по штампи чини лијепим нашим језиком, поуче ми срце од бола, пак се дадох и ја да нешто пишем, као неки просвјед против таквог расапа. Да ли ћу успјети, бојим се љуто, јер су се на пустоши наше књиге удомазетили облици туђих културних језика, као кад ођенеш Херцеговца у француски фрак.

Љубиша: Животопис

Налазе се у грађанскоме животу неке црте које се у први мах као ситнарије и маленкости суде, али кад се изближе угледају и развиде, нађу се топрв онда од неоцијењене важности. (...) Којим правом можеш изискивати влади да ти припозна равноправност језика, кад га ти исти гониш и презиреш? Ти одвјетниче, љекару, сликару, књижару, новинару, пак и ти шавче, цревљару, бријачу, крчмару, гостилниче, комардару, којим разлогом кривиш владу да ти је прогнала матерњега језика из учионицах, судових, из јавног живота, кад си га ти најпрви изагнао из домаћих собах, кад се име своје и занат устручаваш у њему написати на прагу своје постојбине? (...) Бог сачува да ми кроз то помрзимо туђе језике у опће, а италијански поименице. Ако је икоме у Аустрији нужно знање западних језиках, то је без двојбе нама, који живимо при мору и о мору, који смо ланац, те веже исток и запад.

Љубиша, Черте народности

Народним црногорским и приморским

Као што поједину човјеку прије свега треба да се стече биће пак да располаже начином како да у свијету живи, тако и једном народу треба да се стече биће, пак да расположи какве му уставне слободе пристоје. на народ у овој покрајини нема бића, угњетен је од италијанштине, пак би било по њ излишно, сувишно, а и доста смијешно да без властитог народног бића гради себе којекакове туђе аљине. Нас је Аустрија, против своје сопствене користи, више поиталијанила у тридесет година, него ли Венеција у четири вијека! Развитак народности, равноправност вјере и језика, не може се код нас озбиљно ни промислити без неког материјалног јемства, а то јемство наћи се може у уједињењу Троједне краљевине, под сјајном хабсбуршком лозом, којој су се наши оци добровољно одали и које ћемо се ми вјерно држати.

Љубиша: Говор на Бокешкој скупштини „О духовима" г. 1848.

Овај вијек позитивни тражи друго а не богословна претресивања. Људи се данас мало и премало баве сколастичнијема питањима, но много више правом историчнијем, а најрађе установама које их у задрузи везане држи. И збиља, многобројна открића и нови појмови рађу нове нужде, пак и нова истраживања. Обновљена књижевност сиса сок на изворе преласне. Идеја народности бори се безодморице са строгим политичкијем уједињењем. Слобода грађанска и лична постаде правцем модернијех уставнијех држава, и доведе народ до законодавства и до контроле егзекутивне моћи. Деспотизам свуда клону и попусти од такозване легитимности, чинећи да народ учествује у суверенству.

Љубиша: Меморандум Њ. С. патријарху опремио Одбор православније општина бококоторски

Данас у тијем селима на 17000 душа находе се једва тројица што понешто књижи натуцају. Остали су слијепи. Кад им дође од суда или какве друге власти које писмо, треба им губити цијели дан да слазе у град да им тко писмо прочита, и то не вазда за мукте, срећнији ако не напану на каквог милобруковића или незналицу да им прочита једно за друго. Кад пођу у свијет да нађу радње као нејаки не могу да добију више но што им треба животу хране, тежачка их мука прати на дом и на пут. (...) Предлажем дакле: да се почетком нове школске године установи једна редовита пучка учиона у Махинама, а у Поборима и Брајићима једна спомагајућа.

Љубиша: Отварање редовне школе у Махинама и помоћних одјељења у Поборима и Брајићима, Далматински сабор, 1875.

Нови појмови рађу нове нужде.

Гдје зуб боли ту језик тиче!

„Тешко оној души која је посјејала кукољ међу Србима и Хрватима, међу католицима и православнима, јер је то омело нагли развитак укупне народности и језика.“

С. М. Љубиша: Животопис

Кад људи снуждени међу се живјети, неће да трпе ни у каквом смислу самовољу ни појединацах ни већине, дакако да им треба закона, и то писаног и свим утврђајима утврђеног закона. (...) Ствар је позната да у законодавству треба прије свега дубоког познавања укупнога јавнога и приватнога, друштвеног и особнога живота онога народа кому се закони граде, да би му са свакоје стране пристајали и свеколике одношаје живота обухваћали (...) Свјетска је повјесница пуна примјера о оним народима који су постали сретни са сходним законима, као и оним народима који су претрпјели велике и страшне незгоде због не сходних. Нека само, дакле, буде допуштено успоредно се овђе обазрети на неке моменте законотворне дјелатности у Југославији и Француској.

Љубиша: Како мисле два јужна Србина о грађењу устава српске кнежевине

Народни трибун

За Љубишу као посланика било је најважније да избјегне утисак да жели да присили владу или супарника да прихвати његов став, јер то би створило утисак да је он увијек против па би сви његови наступи унапријед били оцијењени и одбијени. Он је пронашао обратни поступак, да их убиједи да је то што он тражи у њиховом интересу (...) Као говорник, Љубиша је добар психолог, отмјен и надмоћан. (...) Његови отмјени, умивени, хумором зачињени говори, психолошки изнијансирани, показују исту ону разноврсност облика као и говор његових лица; облика који су усклађени са тренутком, температуром, разлозима, амбијентом, намјером говорника и карактером противника.

Мирослав Лукетић: Хронологија живота и рада Стефана Митрова Љубише

Бокељски устанак 1869. године био је велики испит и искушење за Љубишу. Кроз парламентарну дјелатност он је настојао да не дође до примјене Закона о ландверу у Боки. Покушавао је да спријечи устанак. Заједно са генералом Родићем допринио је његовом смиривању. Послије потписивања мира са устаницима Љубиша је у Бечу подвргао најоштријој критици владу и Вагнера, оптужујући их за злодјела која су починили палећи и рушећи куће и цркве, убијајући дјецу, жене и старце. Одбацујући покушаје да се за побуну окриви Црна Гора и шире залеђе, он је навео 12 владиних грешака које су довеле до устанка. Његовим залагањем добијена је знатна помоћ за обнову порушених кућа и цркава, а сам цар је поклонио 50.000 ф. за ту намјену. Влада је била принуђена да поднесе оставку.

Радослав Ротковић: Трагајући за Љубишом

Мојим бирачем!

Чули сте из новина да сам иступио из Царевинскога вијећа.

Дужност ме нука да пред вам оправдам освај свој поступак, који је у јавном животу од велика замашаја.

Ја сам дакле изашао из Царевинскога вијећа су педесет другова, јер смо сви били увјерени да ће тај корак сломити ону владу, коју су попели декембарски избори.

Та је влада била противна политичком напретку свакоје нењемачке народности, а у оним земљама где Њемаца нема, она је штитила сваку другу народност противу наше. Она је тежила да усредоточи не само законарство но и управу, а одрицала сваку самовладу краљевинама и земљама, немавши никакво призрење на сторично и природно право, ни на мјесне околности појединих покрајина.

Љубиша, 1870.

Но нас петина цијенисмо да је испод нашег достојанства пазарити поштењем... Истина да нам Влада није дала све оно што су многи жуђели, али је дала оно што је сваки желио, а то су закони о жељезницама далматинскијема, о уређењу Неретве, што је годину прије лудило било и надати се, дала је одредбе о пороби народног језика у јавном животу, у печатима, грбовима, натписима и бланкетама званичним. Истина је и то да нам Влада није испунила све оно што смо од ње с разлогом ишчекивали, али ко је томе крив? Моји су нападачи тому криви, који се баве политичним дилетантизмом; они су криви што је Влада почела штеђети новац у Далмацији; они су криви што се изјаловише народна најбоља надања (...) А кад ми рекосте да сам се продао, зашто ми не рекосте како и за колико. Моје ми вјере, нити сам се ја продавао, нити ме је хтио ко куповати. Од министарства данашњег, ја нијесам добио ништа: ни биљежништва, ни витештва, ни предсједништва Сабора; а под никаком владом - ни пензије, ни штипендије мојој дјечи, пак ме није учинио ни контом, ни каквим вијећником. (...) Ја знам да ви мене не трпите, јер сам Срб народношћу, а православан вјером. Но излазећи одавде тјешим се мислећи, да остављам Сабору младијех сила...

Одломци из Љубишиног говора са 16. засиједања Далматинског сабора 1878.

Што ми је са свијетом, то ми је са цвијетом.

Моја је намјера била, да овом радњом учувам неколико знаменитијех догађаја своје отаџбине, а узгред да опишем начин живљења, мишљења, разговора, напоскон врлине и покорности својих земљака, пак све то да предам потомству онако како сам чуо и упамтио од старијих људи, јер видим да се свагдано те ствари преображују и гину све што је, напреднији дотицај и половаца туђинства.

ZEMLJAK

Izlazi u nedjelju, u srijedu i u petak, izjutra

Br. 97. Zadar 14 Prosinca 1873. God. I.

Ja sam мњења да је потребито једној држави да слободна штампа пази и надгледа рад политичнијех људи.

Ко то не трпи, а он нека се прође политичкога живота.

Новинарство је уставности што сунце биљу.

Ближа је кошуља, од кореца.

Моја је намјера била, да овом радњом учувам неколико знаменитијех догађаја своје отаџбине, а узгред да опишем начин живљења, мишљења, разговора, напакон врлине и покорности својих земљака, пак све то да предам потомству онако како сам чуо и упамтио од старијих људи, јер видим да се свагдано те ствари преображују и гину све што је напреднији дотицај и поплавица туђинства.

(Љубиша читаоцима)

Дирнуло ме је, велим, зато што се је власт закона умјестила самовоља Земаљског одбора, којему је остављено на милост и немилост право да упорави или не упорави овај нови закон. Тако ће се догодити да једно опћинско вијеће једнодушно добије предлог о диоби опћинских добара, а да му га наметне земаљски одбор на сами захтјев једног јединог опћинара. Тијем правцем не само што остаје погњечена опћинска самоуправа (...) но се иде на сусрет природноме отпору правога власника, као што су опћинска вијећа.

Љубиша, списи Земаљског вијећа, 1874

Љубиша на сцени

1892 - Дионизије де Сарно Сан Ђорђо (1856-1937) компоновао је, у Котору, Горде, оперу у три чина, за коју је либрето написао Будванин Саво Рачета (1859-1933) по Љубишиној приповијести Горде, или како Црногорка љуби.

1939 - Сарајевски приповједач и драмски писац Владислав Веселиновић Тмуша (1889-1954) драматизовао је дијелове Љубишине приповијести Поп Андоровић нови Обилић под називом Вукац Паштровић.

1940 - У Народном позоришту у Београду је одржана премијера Кањоша Мацедоновића, четири чина српске романтике од Мите Димитријевића, у режији Ј. Ракитина, сценографији С. Беложанског и кореографији Жуковског. Кањоша је играо Милорад Величковић, а Фурлана Душан Раденковић.

1940 - Љубишин Кањош је приказан у Народном позоришту Зетске бановине на Цетињу, у режији Витомира Богића, а са Петром Беговићем у насловној улози.

1944 - Културна екипа ЦАСНО-а играла је Вукца Паштровића на слободној територији, прво у сјеверној Црној Гори, а одмах затим на Цетињу, послје његовог ослобођења. Играли су Милош Јекнић, Петар Беговић и Мирослав Дедић. Од тада су многе аматерске позоришне дружине, нарочито у приморским крајевима Црне Горе, приказивале овај играчки на различитим смотрама.

1952 - Мирослав Дедић је адаптирао и режирао радио-драму Кањош, а емитовао ју је Радио Београд, са Јованом Милићевићем као Кањошем.

1953 - Радио Београда поново емитује Дедићеву радио-обреду, у обновљеној режији и са новом подјелом улога. Кањоша је играо Предраг Лаковић, Фурлана Љубиша Јовановић, Кнеза Бранко Плеша итд.

1963 - Михаило Ражнатовић је драматизовао Љубишиног Кањоша као популарну радио-игру, коју је назвао Паштровски витез. Ову радио-обреду емитовао је Радио Београд, у режији Николе Поповића, са Ј. Милићевићем као Кањошем, Љ. Јовановићем као Фурланом, К. Булићем као Дуждем итд.

1970 - На сцени Црногорског народног позоришта у Титограду одржана је премијера Љубишиног Кањоша, којег је за сцену прилагодио и режирао Мирослав Дедић, у сценографији В. Радоњића, костиму Д. Павловић и са музиком Бора Таминџића. Кањоша је играо Вељко Мандић, а Фурлана Драго Маловић.

Љубиша на сцени

1989 - У оквиру фестивала Град театар је изведен Кањош Мацедоновић - драма у три дијела. Текст и режија: Вида Огњеновић, а играли су: Жарко Лаушевић, Петар Божовић, Дарко Томовић, Ирфан Менсур, Тони Лауренчић, Петар Краљ, Раде Марковић, чланови КУД Његош... Исте године је изашла књига драма Виде Огњеновић Кањош Мацедоновић (Октоих, 1989, 1994, 2004).

1994 - У оквиру фестивала Град театар је изведен сценски играказ по Стефану Митрову Љубиши Трус и трепет. Текст и режија: Вида Огњеновић, а играли су Светозар Цветковић, Стела Ђетковић, Бранислав Зеремски, балерине... Представа се играла у Подгорици, Земуну и Сомбору.

2007 - Град театар Будва/ Српско народно позориште Нови Сад, у оквиру циклуса Будванске приче, постављају на сцену представу Скочиђевојка - Однесени вјетром, драму Маје Пелевић насталу по мотивима истоимене приповијетке Стефана Митрова Љубише. Режију и сценографију потписује Кокан Младеновић, а играли су Наташа Тапушковић, Бранислав Трифуновић и други.

2011 - Град театар, Будва/Народно позориште, Београд, поново на сцену постављају Кањоша Мацедоновића у режији Виде Огњеновић. Играли су: Игор Ђорђевић, Марко Баћевић, Предраг Ејдус, Бранислав Лечић, Александар Ђурица, Бранко Видаковић, Павле Јеринић, Бранко Јеринић, Зоран Ђосић, Радован Миљанић, Небојша Кундачина, Мишо Обрадовић, Сениша Убовић, Хаџи Ненад Маричић, Танасије Узуновић, Андреја Маричић, Мило Лекић, Зорана Бечић, Стела Ђетковић, Сена Ђоровић, Јелена Хелц, Биљана Ђуровић, Марта Ђеранић, Стеван Пиале.

2011 - Београдска премијера представе Кањош Мацедоновић по тексту и у режији Виде Огњеновић.

2012 - Реприза копродукције Града театра и Народног позоришта из Београда, представа Кањош Мацедоновић, по тексту и у режији Виде Огњеновић.

2014 - Поновна изведба на отварању 28. Будва Град театра. Кањоша је играо Игор Ђорђевић, а у великом глумачком ансамблу били су и Марко Баћевић, Предраг Ејдус, Бранислав Лечић, Александар Ђурица, Бранко Видаковић, Павле Јеринић, Бранко Јеринић, Зоран Ђосић, Радован Миљанић.